

ДИН САБАГЫНЫН МЕКТЕПТЕ ӨТҮЛҮШҮ

*Насирова Гүлжамал - магистрант,
МПМНО-1-21 тайпасынын*

Аннотация: Бул макалада коомдук аң-сезимдин формалары, деңгээли жөнүндө сөз болуп, мектептеги дин сабагын кимдер өтүшү тууралуу айтылат. Дин сабагын өтүүдө илимий ой жүгүртүүнүн ордун белгилейт. Коомго пайдалуу адамды тарбиялап өстүрүү кайсы учурда ийгиликтүү болоору иликтенет.

Ачкыч сөздөр: Дүйнөгө болгон көз караш, тарбия, илимий ой жүгүртүү, алгачкы диндин формалары, дин, индивид, инсан, буддизм, христианчылык, ислам

РЕЛИГИОЗНЫЕ УРОКИ В ШКОЛЕ

*Насирова Гүлжамал – магистрант,
группы МПМНО-1-21*

Аннотация: В данной статье рассматриваются формы и уровни общественного сознания и кто преподает религию в школе. Подчеркивается роль научного мышления в преподавании религии. Как удастся воспитать полезного для общества человека.

Ключевые слова: мировоззрение, образование, научное мышление, ранние формы религии, религия, индивид, личность, буддизм, христианство, ислам.

RELIGIOUS LESSONS AT SCHOOL

*Nasirova Guljamal - Graduate student of
MdPMPE-1-21*

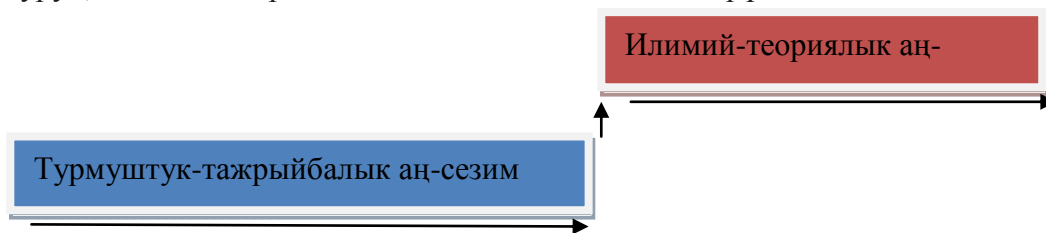
Annotation: This article discusses the forms and levels of social consciousness and who teaches religion at school. The role of scientific thinking in the teaching of religion is emphasized. How can you bring up a useful person for society.

Key words: worldview, education, scientific thinking, early forms of religion, religion, individual, personality, Buddhism, Christianity, Islam.

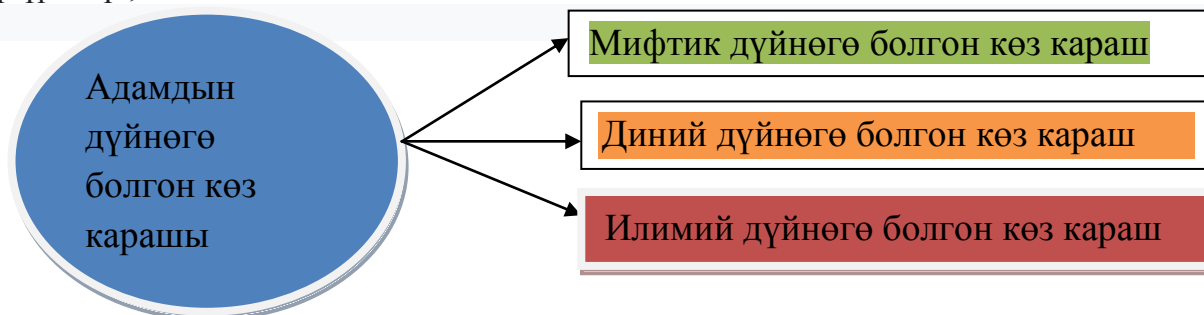
Илим улам коом өнүккөн сайын баалуу, барктуу болуп, мамлекеттердин илимди колго алып, ага карата инновациялык мамиле жасагандары алдыга өнүгүп, алдынкы технологияны колдонууга мүмкүнчүлүк алууда. Эгемендүү Кыргыз Республикабыздын алдында да илимге болгон мамиледе реформаларды жасап, ийгиликтерге жетүүгө болгон аракеттер жасалууда. Бул аракеттер бир күндө, бир жылда эле натыйжасын бере турган көрүнүш эмес, ал бери жагы кеминде он, он беш жылды ичине камтыйт. Ошондой эле президенттин кол койгон жарлыгына ылайык “Диндердин өнүгүү тарыхы” сабагы да бир эки жылда эле натыйжа бере коё турган нерсе эмес. Убагында демократиялык өлкөбүз, бизде дин эркиндиги болуш керек деп коюп, мамлекет контрол кылбагандыктан ар кандай секталар, диний уюмдар күч алып, мамлекет артынан ээрчиге албаган жаштарды, мурдунан чүлүктөгөндөй ээрчитип алды.

“Диндердин өнүгүү тарыхы” сабагын окутуу да жалпы эл колдоп, сүйүнүшкөнү менен, аны “Ким окутат”- деген суроо коомчулукта өтө күчтүү талкуу жаратып, баары түшүнүктүү, бул эчак эле изилденген нерсе дегенибиз менен **көйгөйлүү маселе** бойдон калууда. Мени ушул маселе кызыктырып, жеке мен эле эмес жалпы интеллигенция өкүлдөрү ойлорун жазып, талдоо жүргүзүүлөр болуп жатат. Бирок азыркы интеллигенциянын өкүлдөрүнүн кээ бирлери, бул маселеде илимий ой жүгүртүүгө караганда турмуштук тажрыйбалык аң-сезим деңгээлинде талдашат.

Философияда аң-сезимдин деңгээли турмуштук-тажрыйбалык андан өркүндөп отуруп, илимий-теориялык аң-сезим баскычына көтөрүлөт делет.

Мектептин босогосун аттаган окуучу акырындап илимий-теориялык аң-сезим деңгээлине көтөрүлө баштайт. Алагач ал аң-сезимдин өнүгүү деңгээлинин биринчи баскычында фантастикалык, мистикалык, көз краштан арыла албагандыктан, аларга көркөм образда жомоктор аркылуу турмуштун чындыгы түшүндүрүлө баштайт. Ал али илимий деңгээлде түшүнүүгө кудурети жетпейт себеби, илимий аң-сезимдин калыптанышы татаал процесс болуп эсептелет. Байыркы адамдарда да илимий аң-сезим жок болгондуктан жаш бала кыял болушкан. Дүйнөгө болгон көз карашы мифтик жана диний деңгээлде гана болуп, аалам түшүнүгү ошолор аркылуу гана чагылдырылган. Азыр да адамдар мифтик, диний, баскычта, башкаларыбыз илимий дүйнөгө болгон көз караштын деңгээлинде ой жүгүртөбүз, ааламды кабылдайбыз.

Илимде –“Миф бул аалам жана андагы адамдын ордун, жашоо процесстерин баатырлар жана кудайлар аркылуу фантастикалык чагылдырып түшүнүү”- деп жазылат.

Ал эми дин болсо – “ Дин бул аалам жана андагы адамдын ордун жаратылыштан сырткаркы күчтөр аркылуу түшүнүшүбүз”-деп айтылат.

Философия болсо – “ Философия бул илимге таянган көз караш” – деп жазылат. Жогоруда айтылгандай адамзаттын өсүү деңгээли философиялык же болбосо илимий – теориялык деңгээлде ой жүгүртүүгө өсүп жетти.

Адам баласынын мифтик дүйнө кабылдоосунда эң сонун ооз эки чыгармалар: жомоктор, дастандар, ырлар керемет көркөм образда чагылдырылып ооздон оозго, кийинчерээк кагазга жазылып бизге жетип келди. Айрыкча кыргыздардын жашоосунда бул дүйнө кабылдоо, дүйнөдө теңдши жок Манас эпосун жаратууга алып келди. Жаратылышынан төкмө элдин ооздон оозго өткөн ооз эки чыгармалары канчасы доор бүктөмдөрүндө калып кетти, канчасы кемтилип, канчасы кошумчаланып, бизге жеткени ушул болду.

Окуучулардын фантазиясын өнүктүрүүдө кыргыз эл жомоктору, уламыштар, дастандар жардамы баа жеткис болуп эсептелет. Балдардын акыл-эсинин, көркөм образда кыялдануусунун калыптануусу өрчүп чыныгы Адамдын руханийлигинин жаралуусуна шарт түзөт.

Диний түшүнүк да адамзаттын иштеп чыккан адеп-аклагын кудай менен байланыштырып коомдо адамдардын жашоосун тескеп, каада-салттар аркылуу жөнгө салып турат.

Монотейизм пайда болгуча, политейизм жашап келди. Диндин алгачкы формалары катары: тотемизм, фетишизм, анимизм, магия, шаманизмдер эсептелет.

Эми булардын ар бирине этнограф Э. Сулаймановдун китебинин негизинде бир аз түшүндүрмө бере кетели.

Тотемизм-адамдардын белгилүү тобу менен айбандардын, өсүмдүктөрдүн, буюм-заттардын ортосунда касиеттүү, тектик байланыш бар, - деген ишенимге негизделген түшүнүктөрдүн, үрп-адат, салттардын комплекси.

Магия-башка адамдарга, жан-жаныбарларга, табият кубулуштарына, ошондой эле ойдон чыгарылган духтарга жана кудайларга касиеттүү куч, б.а. сыйкырлоо, көз боёо аркылуу таасир берүү жөндөмүнө ишенүүгө байланышкан үрп-адаттардын же ишенимдердин аталышы.

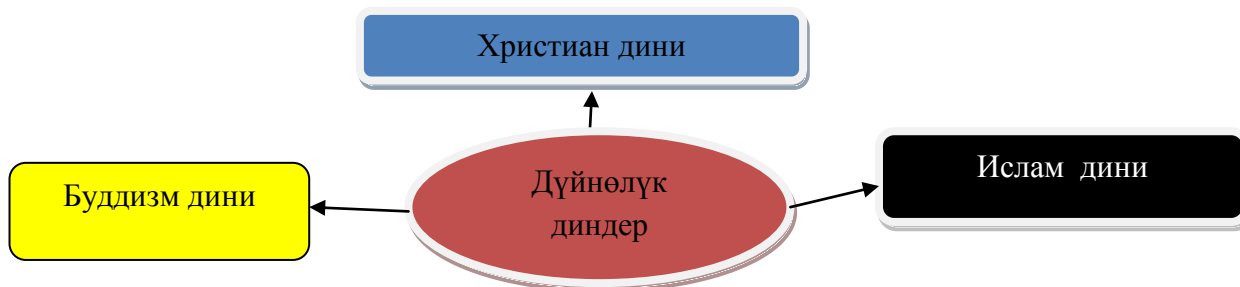
Фетишизм-адамдарга тиешелүү сапаттарды жансыз буюмдарга (мис., бүркүттүн тырмагы, тумар, көз мончок ж. б.) материалдык нерселерге энчилеп, ал буюмдардын адам тагдырына таасирин тийгизет деген керемет күчкө ишенген көз-караштардын топтому.

Анимизм-бардык нерселерде, кубулуштарда катылып жаткан жана аларды “башкара” турган жаратылыштан тышкары фантастикалык күч, жан же дух бар деген ишенич.

Шаманизм (бакшылык) – айрым адамдардын (бакшы, б.а. шаман) өзгөчө ырым-жырым, кыймыл-аракет жасашы аркылуу ар кандай жин перилер (дух), арбактар менен байланышып сүйлөшүүнүн натыйжасында оору-сыркоо адамдарга же чарба иштеринин (аңчылык, дыйканчылык, балык улоочулук ж. б.) ийгиликтүү жүрүшүнө жардам бере алат деген ишеним, түшүнүккө негизделген.

Биздин заманга чейин бир миң жылдыктын аяк ченинде политейизмдин ордуна монотейисттик диний окуу пайда боло баштаган. Адамзат коомунун өнүгүшү трансценденттик күчкө ишенүүгө түрткү берди. Баштагы бутпарастык ишеничтер өз өктөмүн кармап тура албай, глобалдык позицияга ээ боло албай, акырындап жашоосун токтотууга аргасыз болду. Эми байыркы гректердин политейисттик дини алардын жазма булактарында, археологиялык эстеликтеринде гана сакталып калды. Христиан дининин окуусу, жашоодон кыйналган адамдардын руханий жан дүйнөсүнө күл азык болуп бергендиги үчүн тез таркады, гректердин политейисттик динин жана илимий жетишкендиктеринин ташын талкан кылды. Кийин VII кылымда ислам дини пайда болуп, анын окуусу да өз артыкчылыгынын натыйжасында дүйнө элине тарап, азыркы учурда коомду гигиеналык, руханийлик, ден соолук тараптан жагымдуу климат түзө алган дүйнөлүк диндин бири десек болот, ошол эле учурда ал светтик башкарууда турган мамлекеттин көзөмөлүндө болсо дурус болоорун тажрыйба көрсөтүүдө. Байыркы Индияда биздин заманга чейинки I миң жылдыктын орто ченинде Буддизм дини пайда болуп,

азыркы учурда дүйнөлүк деңгээлде эң чоң диндер катары Христиан, Ислам, Буддизм диндери эсептелет. Ар бир дин адамдын руханий жашоосу менен терең байланышта турат. Келечекте дагы башка диндер пайда болбойт деп айта албайбыз.

Ар бир диндин өзүнүн каада-салты, үрп-адаты, баалуулуктары бар жана адамдардын жашоосу ансыз руханийлигин жоготкондугу менен барабар болуп калат. Бардык адамдар жалаң гана илимий көз карашта жашап калышы мүмкүн эмес.

Жогоруда карап өткөнүбүздөй бул көйгөйлүү маселе илимий жол менен гана чечилиш керек. Жогоруда жалаң гана илимий жол менен карап өттүк. Окуп жаткан китептерибиз да материалисттик- диалектикалык усулда жазылган. Андай болгондон кийин, илимий багыттагы адам гана өтүш керек.

Н. Курбанова дин таануунун негизги максаттары төмөнкүлөр: “– дин жана анын функциялары, ролу жөнүндө билимдерге ээ болуу;

- диндин келип чыгуусун, анын элементтерин, курамын изилдөө;
- динге чейинки ишенимдердин негизги типтери, улуттук жана дүйнөлүк диндер, жаңы диний кыймылдар менен таанышуу;
- Кыргызстандагы диндин тарыхын чагылдыруу, коомдогу диндин орду жана ролу боюнча билимдерге ээ болуу;
- эл аралык диний уюмдардын жана партиялардын ишмердүүлүктөрү, диндин коомдуктурмуштун ар түрдүү чөйрөлөрүнө тийгизген таасиринин өзгөчөлүктөрүн чагылдыруу”-дейт.

Илим изилдөөчү Г.Джумабаева мектепте дин сабагынын зарылдыгы тууралуу иликтөөсүндө – “Мектептерге диний билимдин зарылчылыгы жөнүндөгү идеяны чет өлкөлүк окумуштуулар: Р. Стоундун, О.Н. Топбаштын, М.К. Гюлчурдун, Россиялык окумуштуулар: Г. Алимованын, П.М. Булатова-Захаричеванын, Р. Гайнудиндин, Б.С. Гершунскийдин, А.И. Ильиндин, В.С. Кукушиндин, Б.А. Козыконун, Ф.Н. Козыревдин, С.Н. Лазаревдин, М.Ф. Муртазиндин, М.М. Манасеинанын, Н.Д. Никандровдун, А. Некрасовдун В.А. Турковскийдин, А.М. Хазановдун, Л.А. Харисованын, Е.В. Чмелеванын ж.б. эмгектеринен кезиктирүүгө болот. Азыркы саясий, социалдык, экономикалык кризистин себеби элдин адептик-рухий кризиске келиши менен байланыштуу деп эсептеген окумуштуулар: Т.Б. Аскарлова, Б.С. Гершунский, Г.Д. Глейзер, Т.Н. Любан, Н.Д. Никандров, Н.Г. Лыкова, Л.А. Харисова ж.б., алар бул кризистен чыгуу үчүн мектептерге диний билимди киргизүүнүн зарылдыгын эмгектеринде белгилешүүдө.

КРда бул идеяны Т.А. Абдырахманов, Т. Бакир уулу, Э.Ш.Бектуров, А.К. Жумабаев, М.К. Иманкулов, Н.У. Курманова, К. Осмоналиев, А.С. Ормушев К.Үтүров ж.б. эмгектеринде көтөрүүдө. Азыркы тарбиялык системада окуучулардын адептик-рухий тарбиясына өзгөчө көңүл бөлүү зарылчылыгын: Т.И. Власова, Г.Д. Глейзер, И.С. Колесова, А. Остапенко, Б.С. Суворов ж.б. педагогдор белгилеп жүрүшөт”-деп жазат.

Н. Курбанова болсо диндин тарыхын иликтөө жөнүндө –“Дин таануу байыркы мезгилдерде эле пайда болгон. Антикалык доордо эле диндин маанисин жана маңызын келип чыгуусун изилдөө боюнча аракеттер жүргүзүлгөн. Дин боюнча ар тараптуу билимдүү, алгачкы адамдардын катарына шарттуу түрдө: грек философу Ксенофанды (б.з.ч. 570-478-жж.), рим тарыхчысы Флавийди (б.з.37-100-жж.), могол императору

Акбарды (1542-1605-жж.), белгилүү мусулман философу Аверроэсти (1126-1198-жж.) ж.б. адамдарды кошууга болот. Ал эми дин таануу илиминин келип чыгуусуна төмөндөгү изилдөөчүлөр өзгөчө эмгек сиңиришкен. Англиялык изилдөөчү Эдвард Тейлор (1832-1917-жж.) өзүнүн «Алгачкы маданият» аттуу эмгегинде диндин табиятын жана анын эволюциясын изилдеген. Бул багытта Герберт Спенсер (1820-1903-жж.), Джон Леббок (1834-1913-жж.), Джеймс Фрезер (1845-1941-жж.) ж.б. үзүрлүү эмгектенишкен. Динди узак мезгилдер бою теологдор кайсыл бир диний көз караштардын позициясында гана изилдеп келишкен. XIX кылымдын экинчи жарымында дин таануу өз алдынча илим катары калыптанган”-деп жазат

Жыйынтыктап айтканда Президент Садыр Жапаров “Кыргыз Республикасынын жалпы билим берүү уюмдарында “Диндердин өнүгүү тарыхы” предметин киргизүү жөнүндө” Жарлыкка кол коюшу учур талабы болуп эсептелет жана баса белгилеп кошумчалай турган нерсе бул предметти тарыхчылар гана өтүш керек. Диний аалымдар өтөт деп ансыз да араң калган билим берүү системасын жок кылып албайлы. Илимий көз караштан чыкпайлы. Динибиздин коомго баа жеткис салым кошуп жатканын илимий иликтөөгө шарт түзөлү. Теология факультетин бүтүргөндөр жаштарды руханий азыктандырганы менен, алардын түшүнүк берүүсү диний позицияда болуп, окуучулардын илимий ой жүгүртүүсүнө доо кетээри тажрыйбабызда байкалды. Сурамжылоодо, мектепте окулган сабактардын түйүндүү теорияларына жооп берүүдө, окуучулар мектепте окуган теориялык билимдерин четке кагып, диний позицияда болгондору дээрлик басымдуулук кылышты. Бул көрүнүш мектепте дин кызматкерлери сабак бербегенде, окуучунун ата-эне, мечит, достор, айылдагы адамдар чөйрөсүндө билим алгандагы, дин катуу таасир эткендеги абалы, эгерде дин өкүлдөрү окута турагн болсо, мугалимдин сөзү таптакыр четке сүрүлөт себеби, адамдын психологиясы татаал теориялык түшүнүктөргө краганда жөнөкөй түшүнүктөрдү тез жана оңой кабылдайт.

Колдонулган адабияттар:

1. Ү. Асанаов. Философия. Энциклопедиялык окуу куралы. Бишкек., 2004-ж
2. Э. Мамбетакунов. Педагогиканын негиздери. Бишкек., 2019-ж
3. Э. Сулайманов. Этнография. Жалал-Абад., 2010-ж
4. М. Абдылдаев. Ислам. Фрунзе., 1990-ж
5. Ч.Сооронбаева. Философия. Каракол..2010-ж
6. Н. Курбанова. Дин таануу. Бишкек.. 2010-ж
7. Г. Джумабаева. Дин таануу билиминин мазмунун калыптандыруунун илимий-методикалык негиздери. Бишкек., 2017-ж
8. https://ky.wikipedia.org/wiki/Дүйнөлүк_диндер
9. <https://govori.tv/mektepterde-dinderdin-n-g-taryhy-predmeti-kirgizilet/>